

העבודה – ייעוד לאדם או קללה

עיין בייעודו וחטאו של אדה"ר

גיל הוכמן ודורון מושקוביץ

פתיחה

ברצוננו, בעבודה זו, לעיין ולברר מהו יחס המקורות אל המלאכה, אותה על האדם לעשות לצורך קיומו בעולם, האם הינה חלק מהייעוד האלוקי שיועד לאדם מראשית יצירתו, או שמא הצורך לעבוד נובע מהעונש שהוטל על אדם הראשון - "בזעת אפריך תאכל לחם" (בראשית ג', י"ט). ולקללה תחשב לו המלאכה.

בעיוננו בפסוקים ובמדרשים, מוצאים אנו את שתי הגישות: נאמר [בבראשית ב', ט"ז]: "ויקח ד' אלוקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ובמדרש [ילקוט שמעוני בראשית כ"ב]:

"ויניחהו בגן עדן לעבדה. שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדר את האדמה? והלא כל האילנות נצמחין מאליהן! שמא תאמר יש מלאכה להשקות את הגן? והלא נהר יוצא מעדן להשקות! אלא לעובדה ולשמרה: לעסוק בדברי תורה ולשמור מצוותיה שנאמר: "לשמור את דרך עץ החיים" כד"א "עץ חיים היא למחזיקים בה".

ואילו במדרש אחר על אותו פסוק [אבות דר' נתן פ' י"א]: "אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנאמר "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", והדר "מכל עץ הגן אכל תאכלי"¹.

ברצוננו להראות כאן, כיצד שתי הגישות המופיעות במדרש ביחס למלאכה, מופיעות בכתביהם של הרב דסלר והרב קוק זצ"ל. על מנת להבין את הדברים כסדרם, ננסה לבחון, כיצד למדה כל גישה את מצב

אדם הראשון קודם חטאו, מהות החטא ותכלית העונש. זאת משום שמאדם הראשון החל הצווי לעבודה עם ההנחה בגן עדן - לעבדה ולשומרה, והמצב לאחר החטא - "בזעת אפיך תאכל לחם".

גישת הרב דסלר זצ"ל כפי שמופיעה בספרו "מכתב מאליהו".

א. המצב קודם החטא

"...קודם החטא כשהיה במדריגה רוחנית עליונה, מדריגת גן עדן, היו כל צרכי גופו המזוכך באים אליו ממילא. וכן הוא מפורש בילקוט [בראשית סימן כ"ב] ... וכן אמרו ז"ל "מלאכים צולין לו בשר ומוזגין לו יין..." [מכתב מאליהו א' עמ' 187].

האדם קודם חטאו, אינו זקוק לעסק העבודה הגופנית-גשמית. כל עיסוקו הוא רק בהוויות רוחניות עליונות הרחוקות מענייני העולם הגשמי, וכל מזונותיו באים לו כשולחן ערוך, ללא פעולה כלשהי מצדו, וא"כ, זהו המצב האדיאלי בו היה האדם נתון קודם החטא, זאליו יש לשאוף, כפי שנראה להלן.

ב. החטא

נושא החטא מופיע במספר מקומות בספרו של הרב דסלר². לקמן

תמצית דבריו:

"...אדם הראשון קודם החטא, בחירתו לא היתה בין טוב לרע ממש במובן שלנו, אלא בין טוב לטוב. הן כל מצוותו היתה שלא לאכול מעץ הדעת, היינו שלא להכניס אל עצמו את ידיעת הטוב והרע, אלא להדבק למדריגה שנברא בה, שבה הבחין רק בחינת 'אמת ושקר'..."²

אך מצד שני, הרגיש אדה"ר שייתכן קידוש ד' במדריגה הרבה יותר נכבדה הימנה. הוא נברא במדרגה גבוהה וקדושה, והושם בגן עדן בלי שום מגע עם הרע, ואדרבא עם כל הסיועים האפשריים לטוב, עד שהיו מלאכים משמשים אותו; ולכן הרגיש שחלק העמל והעבודה שלו

היה קטן מאד ביחס לסייעתא דשמיא הגדולה שקבל. כמה היה מתרבה כבוד שמים - כך יכול היה לחשוב - אם היה הוא, האדם, מתקרב מעט לצד ידיעת טוב ורע, והיה מוריד את עצמו ואת העולם קצת לצד הסתר וחושך, ושם גם במצב הקשה ההוא היה מצליח ע"י עמלו ויגיעתו להידבק בקדושה בבחירתו החופשית, והיה הופך את החושך לאור - האם אז לא היה מתגלה קידוש ד' גדול הרבה יותר, לאין ערוך?

כך בא אליו פתוי היצר כמו שנאמר [בראשית ג' ו']: "ונחמד העץ להשכיל..." נסתבבה לאדה"ר המחשבה, שאיסור הכניסה לידיעת טוב ורע היה ניתן לידחות בבחינת הוראת שעה, בחינת "עבירה לשמה" - להרבות החושך למען הגדלת האור...

ואעפ"כ נחשב לו הדבר לחטא חמור... לא היה זה אלא פתוי ואדה"ר עם כל עוצם מדריגת קדושתו נתפתה בו³.

ובמקום אחר אומר:

"...חטא אדה"ר היה שחפץ לדעת גם את הרע, ובזה הוציא את עצמו ממדריגת גן עדן שבה נתן ממשות רק לרוחניות הזכה, והוריד את עצמו לעוה"ז - עולם הגשמיות..."

[מכתב מאליהו ח"א עמ' 195].

לפי הבנת הרב דסלר, האדה"ר שחי בעולם הרוחני המנותק מהחומר, חטא, ברצונו להכנס לעולם הגשמי ולנסות לתקנו, ודרכו להגיע לדביקות. העולה מכאן, שכל נסיון של האדם לעסוק בחומר ולשכללו, ודרכו להגיע לדביקות, נדון לכשלון. שהרי נוגד הוא בכך את הרצון האלוקי בבריאת האדם, שאין לאדם לעסוק בחומר, אלא ברוחניות.

ג. העונש

כותב הרב דסלר [שם]:

"...יידוע שעונשי הקב"ה לא בדרך נקמה ח"ו אלא בדרך לימוד לתקן החטא, וחטא אדה"ר היה שחפץ לדעת גם את הרע, ובזה הוציא את עצמו ממדריגת גן עדן... (מרוחניות לגשמיות), וע"כ ראתה חכמתו ית' שתקונו הוא, אשר בהיותו בתוך הסתר זה - בתוך ההשתדלות ביגיע

כפיו ע"פ דרך הטבע - יתעלה להבחין בלבבו את ביטול
דמיון הטבע ואת אמיתת השגחתו יתברך".
אם כן, העונש לאדם - הטלתו לנסיון, בו לא היה קודם, ואליו
רצה להכנס. נתון הוא בעולם הגשמיות - "בזעת אפיך תאכל לחם",
ואיבד ע"י כך את עולמו הקודם, בו לא היה עליו לדאוג לצרכיו
הגשמיים ועסק רק ברוחניות, בעוד שעתה עליו לדאוג לצרכיו הגשמיים
ואעפ"כ להגיע לדביקות.

שתיים הם הדרכים העומדות לפניו כדי לנסות להגיע לתכליתו:
האחת, דרך עולם הגשמיות, מתוכו ודרכו להגיע ל"גילוי אמיתת
השגחתו יתברך". והשניה: אע"פ שנתון בעולם הגשמי ואנוס לדאוג
לצרכיו, עליו להשתדל למעט בהם, ולעסוק בעקר ברוחניות. באיזו דרך
יבחר?

ד. התפקיד לאחר העונש

לפי מה שראינו עד כה, ברורה הדרך שעל האדם לבחור בה - הדרך
השניה, של מעוט עסק בעולם הגשמי ורבוי העסק ברוחניות, שהרי בלתי
אפשרי לאדם, להגיע לגילוי ההשגחה ולדבקות בתוך ודרך עולם
הגשמיות, דבר הנוגד את רצון הבורא. מצבו האידאלי של האדם נתגלה
בבריאת האדם האידאלי - אדה"ר, שנברא לגן עדן, לעולם שכולו
רוחניות, וא"כ אף לאחר החטא והעונש - כאשר ניתן האדם לעולם
החומר לנסותו, היגיע לדביקות, - הדרך היחידה להשגת יעודו היא
מיעוט עיסוק בעולם הגשמי.

וכה דברי הרב דסלר [שם עמ' 196]:

"איך יעמוד בנסיון זה? בעשותו תורתו - עבודת
רוחניותו - קבע, ומלאכתו - השתדלותו הטבעית -
ארעי..."

וכן [שם עמ' 187]:

"כל הצורך להשתדלות בענינים הגשמיים ע"פ מהלך הטבע,
בא מתולדת חטא אדה"ר שנאמר בקללתו: בזעת אפיך תאכל
לחם, והיינו מפני שבחטאו ירד למדריגה גשמית כזו...
וכיון שכל ענין ההשתדלות אינו אלא עונש וקללה, ולא

נתנה בו תורה שיעור, א"כ הלא טוב לאדם שיפחית לעצמו
מן הקללה עד כמה שאפשר..."
ועוד [שם עמ' 188]:

"...כי אין ההשתדלות מצווה כלל אלא קנס וקללה...
יחפשו נא במנין המצוות, כי לא ימצאו שם מצוותם זו של
"ששת ימים תעבוד", שאין פרושו אלא "מותרים אתם
לעבוד..."⁴

סכום השיטה

אדה"ר נברא לעולם, שאין עליו לעמול בו לצרכיו הגשמיים, אלא
רק לעסוק ברוחניות. אדה"ר - חטא ברצונו לפעול בעולם הגשמי, משום
שסטה ברצונו זה מרצון הבורא, אף שכוונתו היתה לקדש שם שמים בכך.
על כן נענש בכך, שמעתה יהא עליו להגיע לדביקות בעודו נתון בתוך
העולם הזה הגשמי וסבוכיו. וזאת יעשה, לא בירידה לעולם המעשה
והעלאתו, אלא ע"י מיעוט בעסק ענייני העוה"ז והרבות ברוחניות.

גישת הרב קוק זצ"ל

א. המצב קודם החטא

בכתבי הרב קוק שהיו לפנינו לא מצאנו התייחסות מפורשת למצב
של האדם הראשון קודם החטא. אמנם, נוכל ללמוד על גישת הרב למלאכה
קודם החטא עפ"י "אורות" עמ' ס"ז:

"...כ"כ שגבה מעלתה (של המלאכה) מצד עצמה ושניתנה
בברית כמו שהתורה נתנה בברית. ומעתה אין ספק שתקון
עולם מלא והתרחבות אור הקודש נמצא באמת בכל
מלאכה..."⁵

מקור דבריו הם באדר"נ פי"א:

"כשם שהתורה ניתנה בברית, כך המלאכה נתנה בברית
שנאמר [שמות כ'] ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך
ויום השביעי שבת לד' אלוקיך"⁶.

ואם תקון העולם והשלמתו נמצאים בכל מלאכה - הרי שהמלאכה היא חלק מיעודו של האדם מראשית הבריאה, כפי שמבוטא הדבר במדרש: "אף אדה"ר לא טעם כלום עד שעשה מלאכה" [אדר"נ פי"א].
וא"כ, יש לעיין מה הוא חטאו שעליו נענש "בזעת אפיו תאכל לחם". ומהו העונש, אם גם קודם החטא עסק האדם בעבודה הגופנית.

ב. החטא

על חטאו של אדה"ר כותב הרב קוק [אורות הקודש ג', ק"מ]:
"...חטא האדם הראשון, נתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש ואיבד את עצמו, לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת איכה...".

אם כן, חטא אדה"ר היה בעזיבת העצמיות, והכתוב מלמדנו את תוצאת הדבר: אי עמידה בפיתוי ואכילה מעץ הדעת, דהיינו השורש הפנימי של המעשה החיצוני היה - איבוד האני העצמי שסיבב אחריו הטיית הרצון למפתה החיצוני, הנחש.

וכן כותב הרב במקומות אחרים שהאדם שוכח את עצמיותו, את שורש נשמתו, מתרחק הוא מן הבורא ונכנס למצב של ספקנות ובלבול הדעת, ואין קול נשמתו הפנימית המפנה אותו לדביקות בבורא - מנחה אותו, אלא נגרר הוא אחרי דעתם של זרים⁷, וכך היה אצל האדם הראשון, והתוצאה: הסטייה מציווי ד' - "האכילה מעץ הדעת".

הרב מבאר עפ"י יסוד זה גם את חטאה של הארץ, כמוזכר במדרש [בראשית רבה ה', י"א]:

"ויאמר אלוקים: תדשא הארץ דשא עשב... עץ פרי עושה פרי למינו... ותוצא הארץ דשא עשב... ועץ עושה פרי... (בראשית א', י"א-י"ב) תני ר' נתן: שלשה נכנסו לדין וארבעה יצאו מחוייבין, ואלו הן: אדם וחווה ונחש ונכנסו לדין, ונתקלה הארץ עמהן, שנאמר: ארורה האדמה... ולמה נתקלה?... ר' יהודה בר' שלום אומר: שעברה על הציווי, שכך אמר לה הקב"ה: תדשא הארץ... עץ פרי עושה פרי - מה הפרי נאכל, אף העץ נאכל, והיא לא עשתה כן,

אלא: ותוצא הארץ... ועץ עושה פרי - הפרי נאכל והעץ אינו נאכל".

ומבאר הרב את החטא [אורות הקודש שם]:

"...חטאה הארץ, הכחישה את עצמיותה, צמצמה את חילה, הלכה אחר מגמות ותכליתות, לא נתנה את כל חילה הכמוס להיות טעם העץ כטעם פריו, נשאה עין מחוץ לה לחשוב על דבר גורלות וקריירות..."

ומבואר, א"כ, שאותו שורש שהופיע בחטאו של אדה"ר בניכור לעצמיותו, כבר קדם והופיע בעצם הבריאה, ביום השלישי לה, ועם קיום ציווי ד' - לא מוציאה האדמה לפועל בשלימות את הצווי, ופונה לחשבונות צדדיים, וכך אין טעם העץ שהוציאה, זהה לטעם הפרי. מהו הגילוי המיוחד שהיה צריך להופיע לפני חטא האדמה? מסביר הרב קוק [אוהת"ש ו', ז']:

"מתחילת הבריאה ראוי היה טעם העץ להיות גם הוא כטעם פריו. כל האמצעים המחזיקים איזו מגמה רוחנית גבוהה וכללית, ראויים היו להיות מוחשים בחוש נשמתי באותו הגובה והנועם, שעצם המגמה מורגשת בו כשאנו מציירים אותה..."

א"כ, האידיאל היה, שגם במצב שאדם עמל להגיע לתכלית ע"י אוחזו באמצעים המביאים אליה, גם בהם ירגיש טעם התכלית, דהיינו, ויכל לחוש את הדבקות בד' גם בעבודתו המעשית, ולדעת ערכה וחיבותה בבנין הדבקות. אמנם [שם]:

"...טבע הארץ, התנוודדות החיים, ולאות הרוחניות כשהיא נסגרת במסגר הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מורגש הוא בנעמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגדול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואבדו את טעמם. זהו חטא הארץ..."

בפועל, אפוא, לא גלתה הארץ את טעם הפרי בעץ, טעם התכלית באמצעי, ויש נתוק בין האמצעי למטרה בהכרתו של העוסק במלאכה, האדם, שנברא מן האדמה. קיים א"כ, יסוד משותף לחטא הארץ וחטא האדם: הנכור לעצמיות,

ג. העונש

כדי להבין את מהות העונש שהוטל על אדה"ר, כפי הבנתנו בדברי הרב קוק, יש להקדים דברים בסוגיית התשובה והחטא, בגישתו של הרב הרב בוחן את העולם בהשקפה אחדותית, בה קיים קשר בין מקור הבריאה וכל חלקיה. כל הטוב והעושר הקיים בעולם - מקורו בהתאמתו אל מקור הכל - הטוב האלוקי השרוי בכל העולמות. התאמה זו קיימת כל עוד מזדהה הפרט עם רצונו של הבורא, המגלה ומתפרט בתורה. בנפול האדם בחטא הריהו מנתק עצמו ממקור הכל, והופך להיות מצוי בעלמא דפירודא. וכה דבריו [אוהת"ש י"ב, ה']:

"בשעה שהאדם חוטא הוא בעלמא דפירודא, ואז כל פרט ופרט עומד בפני עצמו..."

וכן [שם ח', ג']:

"כל חטא מדאיב את הלב, מפני שהוא סותר את האחדות שבין האישיות הפרטית עם כל ההויה כולה..."

ניתוק אישיותו הפרטית של האדם מכלל ההויה בגלל החטא, הוא סיבת כל היסורים שהחוטא חש בהם אחרי החטא, וכדברי הכתוב [ירמיהו ב', י"ט]: "תיסרך רעתך", לא כהבנה הפשוטה שהחטא גורם ליסורים אחרים, מלבדו, לבוא על האדם, אלא החטא עצמו הוא היסורים.

"המכאובים הגדולים התוקפים את הנפש... אין התוכן הפנימי שלהם כי אם יסורים עצמיים, שהנשמה נכוית בהם מפני שהחטא מכאיב אותה, שהוא נגד כל תנאי חייה, ואלה היסורים בעצמם הם ממרקים אותה..." [אוהת"ש ח', ב].

א"כ - חטא האדם יוצר מחיצה בינו לבוראו, מנתקו מהדבקות,

ומכאן היסורים והעצבונות הבאים על האדם.

"הנני רואה איך העוונות עומדים כמחיצה נגד האור הבהיר האלוקי..." [שם ז', ה'].

"העוונות הם עצם היגון..." [שם ח', י"א].

"כל עצבון כא מפני החטא..." [שם י"ד, ז'].

לפי גישת הרב, ניתן לבאר את עונשו של האדם כנאמר בפסוק

"ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך". אין העונש, כפי שראינו לעיל בגישה הראשונה, עצם הצורך לעסוק בעבודת האדמה, - שעל כך כבר ראינו במדרש המופיע בדברי הרב קוק "כשם שהתורה ניתנה בברית כך המלאכה ניתנה בברית", וחלק מיעודו ותפקידו של האדם, הוא לעסוק במלאכה - אלא, העונש הוא העצבון המלווה את המלאכה⁸.

במקום שיתווה האדם בפועל ידיו את ההשתתפות בשכלול ופתוח העולם ויתקשר בכך אל הבורא, ממשיך הנתק, שהחל בחטא, בהודעת ד' לאדם: "בעצבון תאכלנה כל ימי חיך", שמשמעו הודעה לאדם: כאשר תלך בדרך זו, של הפרדה בין הצווי האלוקי לבין מעשיך, כשם שעשית בחטאך, ולא תכווין במלאכה להשלמת העולם ותיקונו כציווי האלוקי, אלא תכוון לתכליות אחרות, עצבות תהיה שרויה במעשיך, שכן המלאכה לא תהיה מנוף לדבקות בבורא, אלא פעולה המנותקת ממגמת הבריאה והגורמת לריחוק האדם מהבורא.

האדם השרוי בעלמא דפירודא בעקבות חטאו, במקום לחיות בעולם שיתופי והרמוני, נכנס לחיים פרטיים ומפולגים רצופי שנה וקנאה בין אדם לזולתו.

"כל חטא אפילו קל שבקלים מטביע בקרב האדם שנה לאיזו בריאה, וע"י התשובה חוזרת האהבה להאיר" [אוהת"ש י"ב, ד'].

נוכל להבין עפ"י הסברנו את דברי הרב ביחס לקללת אדה"ר: "צד המארה שיש במלאכה... באה מצד קנאת איש מרעהו, ומצד שנאת הבריות היונקת הרבה ממלחמת החיים בצורתה הארורה בעולם הירוד..." [אורות עמ' ס"ז]⁹.

כאשר האדם סוטה מיעודו דהיינו, שכלול העולם ע"י מעשי ידיו וקישורם לבורא, אזי העצבון - המלווה את מעשיו כתוצאה מעולם הפלגנות והיחידנות בו הוא שרוי, עלמא דפירודא, - מוליד קנאה, שנה וניכור לטובב.

נראה, שכן למד הרב קוק את העונש שניתן לאדה"ר - כהמשך ישיר המסובב מחטאו.

ד. התפקיד לאחר העונש

לאור דברינו הקודמים, שאין במלאכה עצמה עונש, אלא היא מהווה חלק מיעודו של האדם, הרי תכליתו של האדם, אחר חטאו, להשתדל להתגבר על מצב-הניתוק מהדביקות העלול להיווצר בעת עשיית המלאכה - כפי שהיה בחטאו.

"...חלילה לנו להשתומם ולהתרחק מן החיים, אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים, לרוממו ולעדנו..." [אגרות א' עמ' כ"ו].

לא ע"י פרישה מהחיים נגיע לתכלית, שכן -

"...הקדושה הלוחמת נגד הטבע, אינה קדושה שלימה..."
[אורות ע"ז]¹⁰.

על ידי העבודה והעמל בעניני העולם הזה, ניתן גם כן להגיע לדבקות.

"דבר פשוט הוא שהצדיק עושה כל מעשיו בקדושה, וכל פעולותיו הגשמיות עולות הן לתיקונו של עולם, וזאת היא אהבת המלאכה, שכל כך שגבה מעלתה מצד עצמה... ומעתה אין ספק שתיקון עולם מלא והתרחבות אור הקודש נמצא באמת בכל מלאכה; כל תנועה שמצלת איזה חלק מן ההויה מן שליטת התוהו, - דבר גדול וכללי יש כאן..."
[אורות עמ' ס"ז]¹¹.

ואם בעת עיסוקו במלאכה, אולך האדם בכיוון זל של תיקון ושכלול העולם, יתכן שיגיע למדריגה רמה של קדושה -

"לפעמים יש כוח בצדיקים ליתן אור קדושה בעצמות המלאכה עד שיהיה בה כוח מעין של תורה, להביא לחיי עולם הבא ולתקן את הפגמים ולהשיב בתשובה שלימה את עוסקיה, "גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים..."
[אורות עמ' ס"ח]¹².

זהו, א"כ הכיוון הרוחני לכל אדם בכל מלאכה בה הוא עוסק - יחפש דרכה את הדביקות בד', ויקיים בכך את הצווי "בכל דרכיך

דעהו".

"...וכן בכל הדברים שעושה, הרי אין דבר בעולם שאינו לכבודו יתברך, על כן כל מה שעושה יהיה הכל דברי מצוותו ורצונו, ויבקש בהם את שמו יתברך, כשישתדל בכל שכלו וכוחותיו לעשות את מה שהוא עושה בתכלית השלימות בכל צדדי השלמות, ונמצא שהוא יודע את הי"ת בכל הדרכים..." [מוסר אביך עמ' ל"ט].

אדם ההולך בדרך זו של קישור מחשבותיו ומעשיו לתכלית אחת, מתקן בזה את חטאו של אדה"ר שעזב את עצמיותו ופנה לדרכים אחרות, חי הוא בעולם אחדותי והרמוני, וניצול ממילא מהעונש שהוטל עליו "בעצבון תאכלנה", הנובע מהפירוד. וכך חוזרת הדביקות ובאה השמחה. "התשובה מאירה את הנשמה ומהפכת את העצבון לשמחה..." [אורות התשובה י"ד, ז'].

סכום

הבאנו בעבודתנו את שיטותיהם של הרב דסלר והרב קוק זצ"ל, והצגנו את ההבדל ביניהן ביחס למלאכה. שיטת הרב דסלר רואה במלאכה ובעמל כפיים קללה בראשיתית, הנובעת מהחטא והסותרת את היעוד הראשוני שהוכן לאדם, והוא - העסק ברוחניות. על כן, על האדם למעט בהשתדלות כפי כוחו, כי אין המלאכה המהווה עונש לאדם יכולה בו בעת להוות חלק מיעודו, סולם לעלייתו ולהשלמתו.

הרב קוק, לעומתו, רואה במלאכה יעוד של "לכתחילה", העשוי להביא את האדם לידי קישור ודיבוק בבורא. המלאכה נפלה ממדרגתה בחטא האדם והוחשך תארה, כי האדם, בעולמו המפורד, לא רואה את המטרה בעת העיסוק באמצעים. פירוד זה הוא מארת המלאכה. תפקיד האדם להעלות המלאכה משפלותה ע"י קישור מעשיו לבוראו, ולא ע"י פרישה מהחיים ישלים את יעודו.

לא העמדנו את השיטות זו מול זו, כדי להרבות מחלוקת וניגודי רעיונות לעצמם, אלא, כפי שכותב הרב קוק:

"...האמת של אור העולם תבנה מצדדים שונים ומשיטות שונות, שאלו ואלו דברי אלוקים חיים... ואין לאבד כל

כשרון ושלימות, כי אם להרחיבו ולמצוא לו מקום..."
[עולת ראי"ה א', ש"ל].

מתוך גישה זו של מציאת מקום לכל דעה - יש להביא את דברי
ה"חת"ם-סופר" שמיישב את שתי הגישות לאחדות אחת.
וכה דבריו [בחידושו לסוכה ל"ו]13:

"...שהעבודה בקרקע גופה, מצווה משום ישוב ארץ ישראל
ולהוציא פרותיה הקדושים, ועל זה צוותה התורה: ואספת
דגנך, ובועז - זורה גורן השעורים הלילה, משום מצווה.
וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה,
ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה..."
והרחיב דבריו בפירושו לתורה [פרשת שופטים ד"ה מי האיש קמ"א]:
"...ונ"ל, בזמן שישראל שרויים על אדמתם מצווה לאסוף
דגנך, לא לצורך פרנסתו... אלא משום מצוות ישוב
א"י... ולא לבד עבודת קרקע, אלא לימוד כל האומנויות,
משום ישוב וכבוד א"י, שלא יאמרו לא נמצא בכל א"י
סנדלר ובנאי וכדו' ויביאום מארצות רחוקים, ע"כ הי'
לימוד כל אומנות מצווה, ורשב"י ור' נהוראי מיירי
כשאנו מפוזרים בין האומות ויש בהם אומנים מרובים,
ולא צריך לנו, והעוסק בהם הוא להמציא לו פרנסתו, ע"כ
מניח אני כל אמנויות, ואיני מלמד בני אלא
תורה..."14.

1. כמדרש זה פירשו גדולי הפרשנים המסורתיים: הרמב"ן על הפסוק
"ויניחיהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", - "שיניחו שם להיות זורע
לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זרע זרע וערוגות הבשמים.
וקוצר ותולש ואוכל כרצונו, וזה טעם לשון לעבדה ולשמרה,
לעבוד את אדמת הגן בערוגות שעשה שם..."

2. קונטרס ארוך על חטא אדה"ר - ר' חלק ב' עמ' 137 ואילך. ומשם
הציטטה המובאת, וכן חלק א' עמ' 195.

3. וכן הרמב"ם במורה נבוכים ח"א פ"ב.

4. אמנם, ב"תורה שלימה" על בראשית ט"ז ובהערת ר"מ כשר שם - מביא

מקורות רבים מהמדרש לכך ש"ששת ימים תעבוד" הוא מצוה. כגון: "ששת ימים תעבוד. שכשם שנצטוו ישראל על מצוות עשה של שבת, כך נצטוו על המלאכה בששת הימים" [מכילתא דרשב"י יתרו י"ט].

5. הרב הירש זצ"ל בפירושו על התורה [בראשית ב', ב'] מחלק ואומר כי "עבודה" מתחשבת בטורח ובמאמץ, ללא התחשבות בתוצאה ואילו "מלאכה" מתחשבת רק בתוצאה, בתכלית הפעולה ובתוצרתה. המלאכה - כמלאך שליח, המבצע כוונת אחר - היא חפץ המבצע את מחשבתו של בעל שכל. וכן בענייננו מקפיד הרב קוק להשתמש בלשון מלאכה - האדם כמלאך המבצע את שליחותו של הבורא.

6. מסביר בעל "בנין יהושע" על אדר"נ: "כשם שהתורה ניתנה בברית - שנאמר (ירמי' ל"ג) "אם לא בריתי יומם ולילה" וקאי על התורה כענין שנאמר "זהגית בו יומם ולילה", כך המלאכה ניתנה בברית - נ"ל שצ"ל שנאמר "ששת ימים תעשה מלאכה" [שמות ל"א] כי שם נאמר ברית בסיפא "לדורותם בית עולם" שקאי ג"כ על המלאכה.

7. תמצית הרעיון כפי שמופיע באורות התשובה ט"ו, י'; י"ב, ח' (1) ועוד.

8. ראה לכך שהעצבון בעשיית המלאכה הוא עונש אדה"ר, ולא עצם המלאכה - הם דברי ד' אל האשה - הרבה ארבה עצבונך והרונוך בעצב תלדי בנים... [בראשית ג', ט"ז]. העונש טמון בעצבון, בעצב ולא בלידת הבנים שהיא עיקר הווייתה של האשה בעולם, תמצית ייעודה, כדברי הכתוב "פרו ורבו ומלאו את הארץ". וכן באדם - "בעצבון תאכלנה", בא ללמדנו על ההקבלה בין עונשי האיש והאשה. אף האדם נענש בעצבון, כאשר העונש מוסב על תחום

גדול של יעודו וההווייתו בעולם - עבודת האדמה. [מתוך חוברת
"תורה ועבודה" ליוחנן בן-יעקב עמ' 35].

9. וכן הוא באוה"ק ב', תקס"ג

10. הרב קוק מבחין בין שני סוגי קודש: א. הקודש הצורר את הטבע ונלחם עמו, מפני החשש שבהתעסקות עם הטבע והחול, יפגע הקודש [על פי אוה"ק ב', עמ' שי"ז]. ב. הקודש הקשור אל החיים ואל הטבע ומתגלה מתוכם. כאשר מבחינת השלימות "הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלימה", שהרי הקדושה האידיאלית היא זו השואפת לתקן את עולם החומר, והיא קשורה בחיים הנורמליים של עם בארצו. לפיכך, קדושה זו מתגלית רק בא"י שהיא המקום הטבעי להופעת עם ישראל, ואילו בגלות מופיעה הקדושה במלחמה נגד הטבע, והיה צריך לתת לישראל כשרון מיוחד זה של קדושה הנוגדת לטבע, כדי שיוכל להתקיים בגלות, בה לא קיימת היכולת לקדש את הטבע כבא"י, כדברי הרב: "הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל, והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה נגד הטבע" [אורות עמ' ע"ז] וכן: "כל מה שמתווספות מלאכות ועבודות גשמיות בארץ ישראל, תצא, ע"י ישראל, ביסודה המלאכה והעבודה משפלותה המאררה" [אורות עמ' ס"ח].

11. כותב הרב באורות הקודש ב', תקס"ג:

"העולם עומד לעלות ממעל למצב עבודת האדמה... שתואר קללה יש לה. הזריעה וכל עמלה, הזריה והניכוש שקדם לקצירה, כל אלה תוצאות של נפילה הן, מעקבות החטא, בזעת אפך תאכל לחם. יעלה רוח האדם למעלה, ותענה הארץ לעומתו ברכה עליונה, וגלוסקאות וכלי מילת מארץ יצמחו..."

לפי דברינו, אין להבין בדברי הרב כאן, כי עצם הצורך לעבוד את האדמה הוא הקללה, שהרי ראינו "שתיקון עולם מלא והתרחבות אור הקודש נמצא באמת בכל מלאכה" [אורות ס"ז]. אלא, קללתו של האדם היתה הטורח הרב בעמלו כדי להשיג את מזונו, וגם בטורח זה שטורח, אין רואה בו האדם חלק מעבודת ד' אלא דבר נפרד

הסותר את אפשרות הדביקות. לעתיד לבוא יעלה האדם ממצב של "עבד" לאדמה, ויהפוך את פעולותיו ל"מלאכה" עד כי "גלוסקאות וכלי מילת מארץ יצמחו", ולא כפשוטם של דברים, אלא כהסבר הרמב"ם למאמר חז"ל זה (בהקדמה לפרק חלק ע"פ תרגום הרב קפאח): "באותם ימים תוקל על בני אדם פרנסתם מאוד, עד שכשיעבוד אדם איזה עבודה מועטת - ישיג תועלת מרובה וזה ענין אמרם: עתידה א"י להוציא גלוסקאות וכלי מילת. תועלתו של האדם תהיה כפולה - מחד, לא יהא עליו לטרוח רבות כדי להשיג מזונו, ומאידך, בעצם מלאכתו ירגיש כיצד הינו מלאך - שליח של הבורא, שעוזר בפעולותיו לשכלול והשלמת העולם.

12. להרחבה על ענין יגיע כפים וחשיבותו, עיין עולת ראי"ה ח"ב עמ' קנ"ג-ד.

13. בישובו את הסתירה בסוף מסכת קידושין [דף פ"ב ע"ב] בין ר' נהוראי האומר "מניח אני כל אומנויות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה" וכדברי רשב"י בברכות ל"ה, ובין רבי ישמעאל האומר: "ואספת דגניך" - הנהג בהם מנהג דרך ארץ". מספרת הגמ' במסכת שבת (ל"ג ע"ב) על רשב"י שלאחר שיצא מהמערה לאחר י"ב שנים, ראה אדם חורש וזורע, ואמר: "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה" כגישתו במסכת ברכות. ועל כך כתב הרב קוק באורות [עמ' ע"ז פ' כ"ז] שגישה זו מתאימה לעם ישראל בצאתו לגלות, ובתקופה זו לאחר חורבן בית שני אמר רשב"י את דבריו. אך עם השיבה לארץ ישראל, שחוזר הצורך המעשי לעסוק ב"חיי שעה", הוא נחשב כגופי תורה, עי"ש.

14. כתב אחד מידידינו: "לכאורה דברי הרב דסלר צריכין בירור שכן כבר כתב במסילת ישרים שבמעלת הקדושה מתעלים הדברים הגשמיים שעוסק בהם הקדוש, ולפ"ז אף ענין ערך העבודה מתעלה. ומאידך יש לשער שלא נסתרו מעיני הרב קוק דברי המסילת ישרים בענין הזהירות והפרישות. ועל כל שמא יש לדקדק בדברי הרב קוק שכל דבריו הנם במעלת הקדושה, עיין אורות עמ' ע"ז, ואילו הרב

דסלר דיבר רק בגדרי הזהירות והפרישות, ולא פליגי. ועיין באורות (שם) מה שהרב מחלק בין חוץ לארץ לארץ ישראל, ואם כן סובר הרב שבארץ ישראל יש הנהגה של מעלת הקדושה וכן הוא בעת השיבה לארץ בדורנו. ולפ"ז אפשר שהרב דסלר כתב דבריו דווקא בחו"ל או שמה חולק על הרב, וסובר שעדיין אין להדריך את הכלל בדרכי הקדושה ואף לא בעיקבתא דמשיחא (ומה שפירש הרב דסלר את העבודה כקלה שמה במעלת הקדושה יפרש באופן אחר וכפי שמצינו שהתורה נדרשת בפרד"ס. ומ"מ צ"ע למה לא הזכיר הרב דסלר בספרו את מדרגת הקדושה ועיין בח"ב עמוד 266 שדיבר על הפרישות ולא על קידוש החומר והעלאתו).

אך קשים לנו דבריו, שאם כך - שאין הרב דסלר חולק על הרב קוק - מדוע הסביר את קללתו של האדם הראשון בצורך לעבוד? הרי האדם הראשון היה שיא המדרגה האנושית, ואף במדרגה זו הסביר הרב דסלר שלא היה חלק מיעודו לעבוד, ועוד כיצד ניתן לחלק בדבריו בין א"י לחו"ל כאשר לא חילק בעצמו בספרו, ועוד כפי שהוזכר הרי בספרו שעוסק במדרגת הקדושה עוסק בפרישות, ולא בקידוש החומר כרב קוק.

נמצינו למדים שיש כאן שתי גישות עקרוניות ביחס אל העבודה: כקלה, עבודה, בדברי הרב דסלר, כיעוד, מלאכה, בדברי הרב קוק.